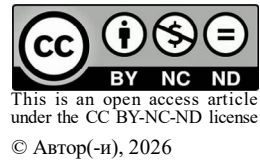

Максим ПОПОВ

аспірант кафедри історії України Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна
e-mail: magaragurus@ukr.net

Від колоніального статусу до незалежності: економічна модель України у науково-публіцистичній спадщині Макара Кушніра

Анотація. Мета – дослідити інноваційну економічну модель України на шляху від колоніальної залежності до суверенного статусу у науково-публіцистичній спадщині М. Кушніра, як одного з провідних ідеологів ранньої ОУН. **Методологія** дослідження ґрунтується на наукових принципах історизму та об'єктивності. У роботі застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння, систематизації та узагальнення. **Оригінальність** розробки зумовлена комплексним залученням публіцистичного доробку М. Кушніра для реконструкції його економічних поглядів. **Наукова новизна** роботи зумовлена розкриттям концептуального злам в українській економічній думці, здійсненого М. Кушніром, а також ідентифікації радянської системи як екстрактивного державного капіталізму. У статті детально розглянуто погляди дослідника на наслідки колоніальної політики Російської імперії та СРСР для українського господарства. Проаналізовано авторську еволюційну модель земельної реформи та його гостру критику радянської індустріалізації й колективізації як механізмів виснаження українського села. Висвітлено обґрунтування М. Кушніром економічної самодостатності України та її поневолювачів. **Висновки.** Наукові та публіцистичні праці М. Кушніра репрезентують зрілу національну економічну думку, позбавлену соціалістичного популізму. Доведено, що базовою передумовою для економічного виживання, модернізації та перетворення України на могутню індустріально-аграрну державу мислитель вважав здобуття повної політичної самостійності.

Ключові слова: Макар Кушнір, Україна, ОУН, економічна модель, державний капіталізм, земельна реформа, індустріалізація, національне багатство.

Maksym POPOV

Post-graduate student of Department of History of Ukraine Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1549-3497>, e-mail: magaragurus@ukr.net

FROM COLONIAL STATUS TO INDEPENDENCE: UKRAINE'S ECONOMIC MODEL IN THE SCIENTIFIC AND PUBLICIST HERITAGE OF MAKAR KUSHNIR

Abstract. The goal is to explore the innovative economic model of Ukraine on the path from colonial dependence to sovereign status in the scientific and journalistic heritage of M. Kushnir, as one of the leading ideologists of the early OUN. The research **methodology** is based on the scientific principles of historicism and objectivity. The work employs general scientific methods of analysis, synthesis, comparison, systematization, and generalization. The **originality** of the study stems from the comprehensive involvement of M. Kushnir's publicistic works to reconstruct his economic views. The **scientific novelty** of the work lies in revealing the conceptual breakthrough in Ukrainian economic thought achieved by M. Kushnir, as well as identifying the Soviet system as extractive state capitalism. The article examines in detail the researcher's views on the consequences of the colonial policies of the Russian Empire and the USSR for the Ukrainian economy. The author's evolutionary model of land reform and his sharp criticism of Soviet industrialization and collectivization as mechanisms for depleting the Ukrainian countryside are analyzed. M. Kushnir's substantiation of the economic self-sufficiency of Ukraine and its oppressors is highlighted. **Conclusions.** M. Kushnir's scientific and journalistic works represent mature national economic thought, devoid of socialist populism. It is proved that the thinker considered the achievement of full political independence to be the fundamental prerequisite for economic survival, modernization, and the transformation of Ukraine into a powerful industrial-agrarian state.

Keywords: Makar Kushnir, Ukraine, OUN, economic model, state capitalism, land reform, industrialization, national wealth.

Постановка проблеми. У часи бездержавності пропаганда поневолювачів спиралася як на політичні маніпуляції, так і на економічні наративи, штучно нав'язуючи тезу про, нібито, тотальну господарську залежність України від «метрополії» та навпаки, а також про її нездатність до самостійного розвитку. Задля ефективної протидії цим інформаційним технологіям, сьогодні критично важливо звернутися до інтелектуальної спадщини українських мислителів, які фахово руйнували такі колоніальні ідеологеми ще у першій половині ХХ ст.

Особливе місце в цьому дискурсі належить активному громадському діячу, політику, публіцисту, співзасновнику ОУН Макару Кушніру. Його праці репрезентують аналіз колоніального

статусу України в Російській імперії (згодом у СРСР), а також у Польщі. Незважаючи на потужний антиімперський потенціал, макроекономічні концепції М. Кушніра досі залишаються недостатньо актуалізованими в сучасному науковому просторі. Відтак постає нагальна проблема комплексного аналізу його спадщини як дієвого інструменту для наукового розвінчання російських історико-економічних міфів і формування об'єктивного бачення економічного потенціалу української держави з погляду історичної ретроспективи.

Мета – проаналізувати інноваційну економічну модель України на шляху від колоніальної залежності до суверенного статусу у науково-публіцистичній спадщини М. Кушніра, як одного з провідних ідеологів ранньої ОУН.

Аналіз останніх досліджень. Історіографія проблеми представлена переважно узагальнюючими працями та фрагментарними розвідками, в яких економічна візія М. Кушніра розглядається лише опосередковано, оскільки тривалий час його постать залишалася на периферії наукової уваги. Серед авторів публікацій, присвячених поглядам М. Кушніра, варто відзначити В. Масненка [1–3], В. Верстюка [4], Т. Осташко [5], Т. Затишняк [6]. Наразі найбільш цілісно постать та погляди М. Кушніра проаналізовано у статті Н. Косенка «Макар Кушнір як теоретик і практик ОУН» [7]. Узагальнюючи стан наукової розробки теми, варто констатувати, що ключовою проблемою залишається помітна перевага національно-державотворчої спадщини М. Кушніра над аналізом його економічних концепцій.

Виклад основного матеріалу. Одним із головних концептуальних зрушень у працях М. Кушніра є спростування глибоко вкоріненого серед української громадськості першої половини ХХ ст. міфу про те, що Україна є апріорі надзвичайно багатою країною. Дослідник наголошував на необхідності розрізняти наявність природних копалин та реальне національне багатство. З макроекономічного погляду, справді багатою може вважатися лише та держава, яка розвинула свої продуктивні сили до максимальної висоти, впровадила передові технології виробництва, забезпечила значний національний дохід та накопичила достатні засоби виробництва у формі власного капіталу. Застосовуючи ці критерії, М. Кушнір класифікував тогочасну Україну як об'єктивно бідну країну, економічний потенціал якої був штучно деформований і поступався навіть новим європейським державам. Ілюзія національного багатства виникла винятково через те, що протягом ХІХ ст. українські землі слугували високоефективною ресурсною базою для російської метрополії, яка монополізувала результати української праці [8, с. 25–26].

Аналізуючи спадщину Російської імперії, М. Кушнір доводив, що Україна завжди відігравала роль колоніальної «дійної корови» для Москви. Наведена статистика дореволюційного періоду свідчить, що на українських землях продукувалося 85% імперського цукру, 80% вугілля, 75% сталі та 70% чавуну. Проте фінансовий вимір цієї продуктивності полягав у тому, що імперський фісक щорічно вилучав з України на 200 мільйонів рублів податків більше, ніж повертав у вигляді державних інвестицій чи видатків на українських територіях. Зовнішньоторговельний баланс також працював на метрополію, забезпечуючи таким чином активне сальдо для всієї імперії та перекриваючи пасивний торговельний баланс власне російських губерній [8, с. 26].

Цей жорсткий колоніальний статус закріплювався асиметричною структурою внутрішньої торгівлі та монополізацією власності. Незважаючи на потужний розвиток важкої індустрії (яка створювалася переважно іноземним капіталом), Україна залишалася беззахисним ринком збуту для російської легкої промисловості. Українці змушені були імпортувати з Росії текстиль, одяг, взуття, вироби з дерева та машини за завищеними цінами, що формувало хронічний пасивний баланс у внутрішньоімперській торгівлі. Соціально-економічна структура також мала виразно колоніальний характер: майже половина земельного фонду та легка промисловість контролювалися російсько-польським капіталом, торговельна сфера – переважно російсько-єврейським, а банки й великі підприємства належали іноземним синдикатам. Крім того, адміністративний апарат, інтелігенція та значна частина кваліфікованого робітництва формувалися з неукраїнських елементів, що супроводжувалося тотальною русифікацією міст та індустріальних центрів [9, с. 86].

Зважаючи на цю глибоку колоніальну деформацію економіки, ключовим викликом для українського суспільства ставало розв'язання земельного питання, яке зачіпало інтереси абсолютної більшості населення. Будучи активним членом Української партії соціалістів-федералістів у розпал української революції М. Кушнір написав брошуру «Земельна справа на Україні», в якій ґрунтовно представив власне бачення вирішення аграрного питання [10].

Він підійшов до проблеми відчуження панської землі з позиції економічного прагматизму. М. Кушнір категорично відкидав ідею тотальної конфіскації земель без викупу, аргументуючи це загрозою руйнування кредитно-фінансової системи. За його підрахунками, близько 14 млн десятин землі в Україні перебували в іпотеці, забезпечуючи борги на суму 900 млн карбованців. На його думку, анулювання цих боргів означало б конфіскацію заощаджень працюючого населення, вкладених у державні каси, а також катастрофічний підрив міжнародної довіри до державних фінансів. Як альтернативу він пропонував економічно диференційований підхід, що передбачав би, що конфіскації без компенсації підлягають лише ті ресурси, що не є результатом капіталовкладень (державні, церковні, старі дворянські наділи). Натомість приватний капітал, інвестований у купівлю землі після 1861 р., мав бути компенсований державою, щоб уникнути знищення підприємницького ресурсу [10, с. 8–9].

М. Кушнір критикував популярні російські соціалістичні доктрини земельної реформи за їхню непридатність до українських реалій. Програма загальнодержавної «націоналізації» була розглянута ним через призму втрати національного контролю. У такому разі надра, ліси та води перейшли б у власність російського уряду. Водночас есерівська ідея «соціалізації», яка ґрунтувалася на передачі землі общинам, була визнана ним нерелевантною через фактичну відсутність в Україні інституту російської передільної общини та неминучий управлінський хаос [10, с. 18]. На противагу цим концепціям, Кушнір обґрунтовував модель доцільності української економічної автономії. Відповідно їй, Всеросійські Установчі Збори могли б ухвалювати лише рамкові закони, але верховним власником та розпорядником землі, лісів та надр України повинен був бути виключно Український Сойм [10, с. 21].

Варто зазначити, що М. Кушнір відчував занепокоєння через падіння продуктивності праці внаслідок фрагментації великих господарств. Панські господарства, за його підрахунками, генерували по 100 пудів збіжжя з десятини, тоді як дрібні селянські – лише по 60 пудів. Механічний перерозподіл високопродуктивних земель призвів би до колосальних втрат в обсязі 300–500 мільйонів карбованців щороку [10, с. 25]. Щоб уникнути економічного шоку, М. Кушнір радив запровадити перехідну модель. Великі економії та землі під спеціальними культурами мали не дрібнитися, а передаватися під управління кооперативів, селянських товариств та земств під суворим контролем агрономів. Також він наголошував на необхідності збереження вже налагоджених селянських господарств у межах «трудової норми» (близько 10 десятин), щоб не провокувати внутрішніх конфліктів та не руйнувати існуючий виробничий базис [10, с. 24].

Найбільш далекоглядним аспектом концепції М. Кушніра було те, що він визнав вичерпність аграрного ресурсу. Він підкреслив, що демографічне зростання неминуче знівелює будь-які наслідки перерозподілу фіксованої площі землі, і згодом земельний голод відновиться [10, с. 29]. М. Кушнір вважав гіпертрофовану зайнятість в аграрному секторі (80% населення) індикатором економічної відсталості. Стратегічний вихід він бачив виключно у масштабній індустріалізації України, використанні її природних копалин та географічного положення. Це дозволило б абсорбувати робочу силу, скоротити аграрне населення до 50%, підвищити рівень життя та створити міцний фундамент для майбутніх соціалістичних перетворень суспільства [10, с. 30–31]. Власне бачення необхідності прискореної модернізації не завадило досліднику гостро критикувати ті методи, якими індустріалізація здійснювалася на практиці після поразки Визвольних змагань. Значно детальніше радянські реалії М. Кушнір розписав на сторінках часопису «Розбудова нації».

М. Кушнір заперечував соціалістичну природу радянського ладу. На його переконання, під гаслами диктатури пролетаріату партійна номенклатура фактично розбудовувала державний капіталізм, який виконував ту саму функцію індустріалізації, що й приватний капіталізм у країнах Європи, проте здійснював це значно гіршими екстенсивними методами. У цій системі координат Українська Нація опинилася в становищі напівколоніальної країни. Інвестиції в українську економіку системно не відповідали ні питомій вазі української промисловості в загальносоюзній, ні відсотку населення. Так, за словами М. Кушніра, із загального бюджету на Україну виділялася лише одна шоста частина замість належної однієї п'ятої. Ще більш разючим був розрив у видатках з місцевих бюджетів. М. Кушнір наголошував на структурній деформації економіки, яку Москва нав'язала Україні. Завданням метрополії було використання українських природних ресурсів для розбудови власної, російської індустрії [11, с. 68–69].

Саме тому в Росії прискореними темпами створювалися підприємства машинобудівної, електротехнічної та хімічної галузей, тоді як в Україні навіть нові центри харчової промисловості

Москва намагалася будувати за її межами. Більше того, центральна влада штучно затримувала будівництво ключових інфраструктурних об'єктів в Україні, зменшуючи фінансування з союзного бюджету [11, с. 69]. Московські економісти цинічно виправдовували такий дисбаланс тим, що Україна, нібито, вже володіє достатньо розвиненою індустріальною базою, створеною ще іноземним капіталом і тому союзні ресурси слід спрямовувати на індустріалізацію відсталих російських регіонів. Проте центр відмовлявся фінансувати навіть необхідне переустаткування вже існуючих українських заводів [12, с. 42–43]. У цій інвестиційній асиметрії крився глибокий геополітичний розрахунок більшовицького керівництва. Розбудовуючи російський промисловий центр за рахунок українських ресурсів, Москва, на думку М. Кушніра, намагалася досягти як загальносоюзну економічну незалежність від Західної Європи, так і стратегічно унезалежити Росію від України [11, с. 68].

М. Кушнір критично ставився і до питання колективізації, посилаючись на більшовицьку доктрину, за якою селянство вважалось останнім «капіталістичним класом», що підлягав знищенню. Компартія вбачала небезпеку в тому, що диктатура пролетаріату опинилася в економічній залежності від середняків та заможних селян, які, за його підрахунками, постачали понад 80% товарної зернової продукції. На його думку, колективізація була позбавлена раціонального економічного підґрунтя, адже проводилася без належної технічної бази [13, с. 140].

Індустріалізація здійснювалася безпосередньо за рахунок виснаження села. Держава використовувала механізм «ножиць цін». Відповідаючи на примусове вилучення власності, селяни масово нищили худобу, що призвело до занепаду українського скотарства. Відбулося стрімке падіння врожайності земель, оскільки знеохочені селяни припинили належно обробляти рілля [13, с. 140].

Вже у статті за 1933 р. М. Кушнір чітко констатує, що саме масове вивезення українського хліба до Росії та за кордон для здобуття валюти спричинило справжній голод в Україні. Колгоспний лад перетворився на систему «кріпацького поневолення» та примусової праці. Таким чином, події 1932–1933 рр. були репрезентовані М. Кушніром як прямий усвідомлений результат колоніальної екстрактивної політики та експериментів зі створення примусового державного капіталізму в аграрному секторі [11, с. 66].

У своїх публікаціях М. Кушнір послідовно спростовує радянську статистику. Він демонструє, що попри офіційні реляції про виконання п'ятирічки за 4 роки, реальні показники були далекими від запланованих. Економічне зростання відбувалося вкрай асиметрично. Важка промисловість (основа військово-промислового комплексу) фінансувалася за рахунок зубожіння населення та стагнації легкої промисловості. Проголошуване будівництво соціалізму з кінця 20-х рр. XX ст. супроводжувалося зростанням безробіття та катастрофічним падінням рівня життя робітників, чия реальна купівельна спроможність була знівельована гіперінфляцією та високими цінами на харчі й промтовари [11, с. 428].

М. Кушнір вважав, що з виснаженням селянства для продовження індустріалізації радянська влада змушена буде посилити економічний тиск на інші соціальні верстви. Успішніший аграрний сектор зможе фінансувати промисловість лише за умови, що держава визискуватиме їх не менше, ніж раніше визискувала селян. Таким чином, на думку публіциста, успіх сталінської модернізації прямо залежав від здатності пролетарської диктатури «тримати всі верстви населення в тих злиднях, в яких воно перебуває й сьогодні» [15, с. 194].

Важливим напрямком у дослідженнях М. Кушніра було обґрунтування економічної доцільності і життєздатності українського незалежного соборної держави за допомогою статистико-економічного аналізу. Центральним завданням у працях М. Кушніра є спростування базової ідеології російського та польського імперіалізмів, яка полягає у твердженні, що поневолювачі начебто органічно не здатні існувати та зберігати господарську самодостатність без володіння українськими територіями. На думку М. Кушніра, ця теза є штучним конструктом, покликаним замаскувати прагнення до банального колоніального визиску та геополітичної експансії [16, с. 198].

Аналізуючи претензії Другої Речі Посполитої на українські землі (зокрема Галичину та Волинь), Кушнір розвінчує міф про їхню економічну незамінність для польської держави. З суто господарського погляду етнографічна Польща взагалі не потребує українських чи білоруських земель, оскільки вони є бідними сільськогосподарськими регіонами з колосальним аграрним перенаселенням. Польща використовує галицьку нафту та ліси (карпатські й поліські) переважно для експорту на зовнішні ринки, отримуючи прибуток, а самі поневолені землі слугують зручним,

монополізованим ринком збуту для польської промисловості. Захоплені території розглядаються як простір для колонізаційної політики (осадництва), що дозволяє Польщі абсорбувати власне безробіття та забезпечувати робочими місцями польських робітників, чиновників і військових за рахунок витіснення місцевого населення. Кушнір статистично доводить, що етнографічна Польща має всі необхідні передумови для власної самодостатності [16, с. 198].

Вона володіє покладами вугілля, цинку, розвиненою текстильною промисловістю та значними лісовими масивами (20% території). Проблеми польської економіки криються не у відсутності українських земель, а в нерівномірному розподілі ресурсів усередині самої Польщі, зокрема в існуванні латифундій (великого землеволодіння), ліквідація яких шляхом земельної реформи дозволила б вирішити внутрішню проблему малоземелля та розширити внутрішній ринок. Етнографічна Польща, розбудовуючи власну індустрію на мирних засадах, цілком здатна стати самодостатньою промислово-аграрною країною [16, с. 199–200].

Найбільш детально автор аналізує російський імперський наратив, який безапеляційно стверджував, що Росія не може обійтися без українського вугілля, залізної руди, металургії та цукру. Етнографічна Росія володіє гігантськими, але недостатньо освоєними природними ресурсами. Кушнір вказує на те, що Росія здатна створити власну потужну металургійну базу на Уралі та в Сибіру, розширивши видобуток місцевого вугілля та руди [16, с. 201]. Всупереч стереотипам, етнографічна Росія не потребує українського хліба для власного фізичного виживання. Навіть в умовах загального падіння врожайності, Росія виробляла достатню кількість зернових (близько 3,9 центнера на душу населення), що цілком покривало її внутрішні потреби. Крім того, скотарство в Росії знаходилося в кращому стані, ніж в Україні, економіка якої була суттєво більше зруйнована війнами [16, с. 203–204].

Відділення України не значить економічної смерті для сусідніх держав. На думку М. Кушніра, Росія має неосяжний простір, величезні ресурси та колосальний внутрішній ринок, щоб забезпечити собі повну господарську самодостатність. Втративши колонії, імперії будуть змушені відмовитися від агресивного мілітаризму, який виснажує їхні власні бюджети, і спрямувати енергію на інтенсивний внутрішній цивілізаційний розвиток. Економічні зв'язки між незалежними Україною, Росією та Польщею не зникнуть, але вони перейдуть у площину рівноправного товарообміну. Самостійна Україна, наприклад, зможе вільно продавати Росії цукор чи руду, закупаючи натомість текстиль або ліс, але це відбуватиметься за світовими цінами та на засадах взаємної вигоди, а не в умовах безжального викачування ресурсів метрополією. Лише ліквідація імперського диктату та створення національних держав здатні забезпечити економічну стабільність та справжній мир у Східній Європі [17, с. 262].

Відтак економічна програма М. Кушніра базується на тезі, що лише здобуття державної незалежності дозволить Україні подолати структурні економічні кризи. Головною проблемою українського соціуму автор вважає колосальне аграрне перенаселення та малоземелля. Економічний успіх, згідно з його поглядами, не є автоматичним наслідком географічного положення, а залежить від сукупності об'єктивних факторів. Фундаментальною передумовою він вважає політичну незалежність, адже лише власна національна влада здатна дбати про доцільне використання багатств на засадах господарської «самовистачальності». Загальна господарська потужність нації також безпосередньо залежить від нагромадження капіталу, всебічного розвитку виробничих сил та мілітарної могутності держави [18, с. 12].

Окрему увагу дослідник звертає на необхідність тверезої та раціональної оцінки природних ресурсів. Він застерігає українців від надмірної переоцінки власних багатств, вказуючи, що запаси українського вугілля становлять лише 1% від світового запасу, залізної руди – 0,5%, нафти – 0,1%, а кольорові метали відсутні взагалі. Тому запорукою успіху є не стільки експорт сировини, скільки модернізація економіки. Для сільського господарства ключовими факторами визначено машинізацію та інтенсифікацію, що дозволить подвоїти врожайність землі та докорінно змінити характер скотарства з акцентом на молочну худобу, свиней та тонкорунних овець замість тяглової сили. Крім того, критично важливою умовою є розбудова власної важкої та легкої індустрії – зокрема металообробної, машинобудівної, електротехнічної, хімічної та текстильної промисловості, розвиток яких століттями штучно гальмувався окупантами на користь власних метрополій [18, с. 13].

Водночас потенційна роль самостійної Соборної України вбачалася автором зовсім інакше. Він був переконаний, що здобувши незалежність Україна має всі можливості стати могутньою промислово-аграрною державою. За такого сценарію Україна перебрала б на себе першорядну й

головну роль на Сході Європи, припинивши домінування Польщі та розпочавши закономірне суперництво з Росією за господарську перевагу в регіоні. Економічне визволення дозволило б комплексно розбудувати народне господарство: збільшити промислове виробництво у 4–5 разів, а сільське піднести у 2–3 рази. Це неодмінно призвело б до кардинальних соціально-демографічних змін, завдяки яким принаймні 30% хліборобського населення знайшло б працю в містах, а загальна частка міського населення зросла б із 20 до 50%. Це дозволило б абсорбувати надлишкову робочу силу з сіл, перемістивши значну частину хліборобів у міста, промисловість і торгівлю [18, с. 11].

Інтенсифікація та машинізація сільського господарства, своєю чергою, збільшила б прибутковість галузі та зробила б Україну потужним експортером високоякісної аграрної продукції (пшениці, цукру, м'яса). Окреслюючи місце України у світовому господарстві, Кушнір підкреслює її колосальний потенціал. Незважаючи на пригноблений стан, Україна виробляла значну частку європейського та світового обсягу вугілля, залізної руди, чавуну, цукру та зернових. Однак, через відсутність суверенітету, Україна була виключена з безпосереднього міжнародного товарообміну, а її прибутки привласнювалися метрополіями [18, с. 15]. З цього, за логікою М. Кушніра, слідує, що саме незалежна українська держава змогла б вільно обирати зовнішньоторговельних партнерів, залишити позаду роль сировинного придатка і за відносно короткий час досягти рівня господарського розвитку таких передових країн, як Франція чи Німеччина.

Висновки. Таким чином, М. Кушнір здійснив концептуальний злам в публічній українській економічній думці, розмежувавши поняття «наявності ресурсів» та «реального національного багатства». Він переконливо довів, що економічний потенціал України був штучно деформований як у часи Російської імперії, так і за радянської влади. Статус ресурсної бази та ринку збуту для російських товарів призвів до відтоку капіталу, хронічного пасивного торговельного балансу у внутрішньоімперській торгівлі та тотального контролю іноземного й російського капіталу над ключовими галузями. У часи української революції, на противагу російським соціалістичним доктринам (націоналізації чи хаотичної соціалізації), М. Кушнір запропонував еволюційну, економічно обґрунтовану модель земельної реформи. Його концепція базувалася на збереженні кредитно-фінансової системи через часткову компенсацію інвестованого капіталу та недопущенні падіння продуктивності праці. Ідея передачі великих високопродуктивних господарств під управління кооперативів свідчить про глибоке розуміння ним законів ринкової економіки.

Дослідник одним із перших класифікував радянський лад не як соціалізм, а як екстрактивний державний капіталізм. Він довів, що радянська індустріалізація мала відверто колоніальний характер, адже Москва свідомо гальмувала розвиток української інфраструктури, перекачуючи ресурси для розбудови власної промисловості та досягнення геополітичної незалежності від українських земель. Колективізацію та спровокований нею Голодомор М. Кушнір ідентифікував як прямий наслідок безжальної екстрактивної політики та механізм фінансування російської важкої промисловості коштом виснаження українського села. Важливим науковим здобутком М. Кушніра є статистичне обґрунтування самодостатності етнографічних територій Росії та Польщі. За його розрахунками, ці держави мають власні ресурси для розвитку, а їхні претензії на українські землі продиктовані виключно імперськими амбіціями, бажанням мати монополні ринки збуту та простір для колонізації, а не об'єктивною економічною необхідністю.

Головний підсумок концепції М. Кушніра полягає в тому, що політична самостійність є базовою передумовою економічного виживання та розвитку. Дослідник бачив майбутнє України як могутньої індустріально-аграрної держави, а не аграрного сировинного придатку. Ключем до цього мали стати масштабна індустріалізація, подолання аграрного перенаселення через урбанізацію та інтеграція у світову економіку на правах рівноправного партнерства, що дозволило б Україні стати провідним геоekonomічним гравцем у Східній Європі. Отже, праці М. Кушніра репрезентують зрілу національну економічну думку, яка не лише безжально діагностувала колоніальні хвороби української економіки, але й пропонувала реалістичну, не популістську стратегію її модернізації та інтеграції у цивілізований європейський простір з амбіціями стати економічною програмою ОУН.

Фінансування. Статтю підготовлено згідно з держбюджетною темою «Національний та імперський пантеони героїв як фрейми цивілізаційного розлому в умовах російсько-української війни» (номер державної реєстрації 0126U000199) МОН України.

Список літератури

1. Масненко В. Макар Кушнір – політик і журналіст. *Свобода*. 2010. 13 серпня. № 33. С. 11.
2. Масненко В. Через Петербург – до українства. *Український тиждень*. 2010. № 33–34. С. 60–63.
3. Масненко, О. Черкащанин став одним із засновників ОУН, створеної у лютому 1929-го. *Козацький край*. 2012. 12 лютого. № 3. С. 7.
4. Верстюк В. Кушнір Макар Олександрович. *Діячі Української Центральної Ради: бібліогр. довід*. Київ, 1998. С. 113.
5. Осташко Т. Кушнір Макар Олександрович. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2008. С. 547.
6. Затишніак Т. Внесок Черкащанина Макара Кушніра у розвиток громадсько-політичного життя України. *Персоналістичний вимір історії Черкащини*. Черкаси, 2023. С. 136–138.
7. Косенко Н. Макар Кушнір як теоретик і практик ОУН. *Новітня доба*. 2021. Вип. 9. С. 274–283.
8. Богуш В. Економічні взаємовідносини поміж Україною та Росією в С.Р.С.Р. *Розбудова нації*. 1929. № 1–2. С. 25–30.
9. Богуш В. Російсько-жидівське панування та роля російської культури на Радянській Україні. *Розбудова нації*. 1929. № 3–4. С. 85–93.
10. Кушнір М. Земельна справа на Україні. Київ, 1917. 32 с.
11. Дніпрянський Б. Перша совіцька п'ятирічка. *Розбудова нації*. 1933. № 3–4. С. 65–70.
12. Я. Д. Большевицька «пятилетка» в р. 1930. *Розбудова нації*. 1930. № 1–2. С. 41–43.
13. Д. Я. Колективізація. *Розбудова нації*. 1930. № 5–6. С. 139–142.
14. Богуш В. Загальне економічне положення С.Р.С.Р. *Розбудова нації*. 1928. № 12. С. 425–429.
15. Богуш В. Шляхи розбудови народного господарства совітського Союзу. *Розбудова нації*. 1930. № 7–8. С. 189–195.
16. Богуш В. Питання господарської самовистарчальности Польщі, Росії та України. *Розбудова нації*. 1929. № 6–7. С. 196–205.
17. Богуш В. Питання господарської самовистарчальности Польщі, Росії та України (кінець). *Розбудова нації*. 1929. № 8–9. С. 258–262.
18. Богуш В. Роля України у світовім господарстві. *Розбудова нації*. 1930. № 1–2. С. 11–15.

References

1. Masnenko, V. (2010, August 13). Makar Kushnir – politician and journalist. *Svoboda*. [Freedom], 11 [in Ukrainian].
2. Masnenko, V. (2010). Through Petersburg – to Ukrainism. *Ukrainskyi tyzhden* [The Ukrainian Week], 33–34, 60–63 [in Ukrainian].
3. Masnenko, O. (2012, February 12). A native of Cherkasy region became one of the founders of the OUN, created in February 1929. *Kozatskyi krai* [Cossack Land], 7 [in Ukrainian].
4. Verstiuk, V. (1998). Kushnir Makar Oleksandrovych. *Figures of the Ukrainian Central Council: Biographical directory*, 113. Kyiv [in Ukrainian].
5. Ostashko, T. (2008). Kushnir Makar Oleksandrovych. *Encyclopedia of the History of Ukraine*, 547. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zatyshniak, T. (2023). Contribution of Makar Kushnir, a native of Cherkasy region, to the development of public and political life of Ukraine. *Personalistic dimension of the history of Cherkasy region*, 136–138. Cherkasy [in Ukrainian].
7. Kosenko, N. (2021). Makar Kushnir as a theorist and practitioner of the OUN. *Novitnia doba* [Modern Era], 9, 274–283 [in Ukrainian].
8. Bohush, V. (1929). Economic relations between Ukraine and Russia in the U.S.S.R. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 1–2, 25–30 [in Ukrainian].
9. Bohush, V. (1929). Russian-Jewish dominance and the role of Russian culture in Soviet Ukraine. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 3–4, 85–93 [in Ukrainian].
10. Kushnir, M. (1917). The land issue in Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
11. Dniprianskyi, B. (1933). The first Soviet five-year plan. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 3–4, 65–70 [in Ukrainian].
12. Ya. D. (1930). The Bolshevik “five-year plan” in 1930. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 1–2, 41–43 [in Ukrainian].
13. D. Ya. (1930). Collectivization. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 5–6, 139–142 [in Ukrainian].
14. Bohush, V. (1928). General economic situation of the U.S.S.R. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 12, 425–429 [in Ukrainian].
15. Bohush, V. (1930). Ways of developing the national economy of the Soviet Union. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 7–8, 189–195 [in Ukrainian].
16. Bohush, V. (1929). The issue of economic self-sufficiency of Poland, Russia and Ukraine. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 6–7, 196–205 [in Ukrainian].
17. Bohush, V. (1929). The issue of economic self-sufficiency of Poland, Russia and Ukraine (Conclusion). *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 8–9, 258–262 [in Ukrainian].
18. Bohush, V. (1930). The role of Ukraine in the world economy. *Rozbudova natsii* [Nation-Building], 1–2, 11–15 [in Ukrainian].

(Надійшла до редакції / Received: 15.05.2026; Схвалено до друку / Accepted: 21.05.2026; Публікація / Published: 29.05.2026)